

Virginie Loveling

EEN WINTER IN HET ZUIDERLAND

Ingeleid, geëditeerd en geannoteerd

door Ludo Stynen

 DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

Inhoud

Op reis met Virginie Loveling	7
Reizen en schrijven	7
Virginie Loveling	18
Loveling op reis	24
<i>Een winter in het Zuiderland</i>	37
Receptie.....	50
Editie	52
<i>Een winter in het Zuiderland</i>	63

Op reis met Virginia

Loveling Ludo Stynen

REIZEN EN SCHRIJVEN

Nadat de missionarissen die Europa kerstenden van de wegen waren verdwenen, nadat stromen pelgrims naar Rome, Jeruzalem en Santiago de Compostella waren afgezakt, nadat de Montaignes van deze wereld alle kuuroorden hadden geprobeerd, nadat de zonen van de Engelse aristocratie culturele en andere ervaringen hadden opgedaan tijdens hun Grand Tour lagen de wegen open voor de burger die het zich kon permitteren. Een spoor netwerk hielp hem – meestal was de reiziger een man – daarbij, net als reisgidsen, die aan hun succesverhaal begonnen.

Een naam als een klok in die branche is *Baedeker*. Karl Baedeker begon vanaf de late jaren 1820 met het uitgeven van erg betrouwbare, erg gedetailleerde en op regelmatige basis geactualiseerde reisgidsen. Een ruim decennium later, in 1841, begon Adolphe Joanne in Parijs een reeks reisgidsen, de voorlopers van de bekende *guides bleus*, waarin hij aanvankelijk de spoorlijnen volgde en later regio's behandelde. De spoorlijnen waren ook de leidraad van de Engelse *Bradshaw's*, een reeks trein- en reisgidsen die vanaf 1839 van de pers kwamen, na het overlijden van George Bradshaw in 1853 werden voortgezet en Michael

Portillo het excuus boden om de spoorwegen en televisiekanalen van de wereld te verkennen.

De reisgidsen brachten van bij het begin informatie over natuur, kunst en cultuur en bevatten ook bijzonder veel praktische informatie. Baedeker liet niet na in ieder boek duidelijk te stellen dat zijn waardering niet kon worden gekocht, en de objectiviteit en neutraliteit blijkt ook uit de manier waarop hij de reiziger voorbereidt op eventuele ongemakken. In Frankrijk, zo luidt het, halen de snelle treinen tussen 60 en 76 kilometer per uur en zijn de eersteklasrijtuigen comfortabel, de tweede ondermaats. In de winter is er verwarming, zeker op de langere trajecten. Er zijn compartimenten voor dames en voor rokers, al is roken overal toegestaan als niemand in het compartiment bezwaar maakt. De belangrijkste Franse hotels zijn goed georganiseerd, met degelijke bedden en maaltijden, al wil het voor het overige weleens tegenzitten. Zeker in de provincie wordt aangeraden te kiezen voor verblijven van de beste categorie en niet alleen af te gaan op de naam, want menig herbergier wil zijn etablissement wel eens Grand Hôtel noemen. In de provincie hebben de belangrijkste hotels een omnibus klaarstaan aan het station, in andere gevallen is een omnibus van de spoorwegen aangewezen.¹ In de algemene inleiding over Italië stelt Baedeker dat in de grote steden de betere hoteliers vooral Frans en Duitsers zijn, terwijl de hotels van een lager niveau worden gedreven door Italianen en wel goedkoper maar minder comfortabel en minder net zijn. Niettemin waarschuwt de gids dat men overal te kampen krijgt met ongedierte, zeker

in de zomer, al is het zelden erger dan een vlooienplaag. Ook waarschuwt hij dat in dorpen zwarte varkens als huisdier gehouden worden. Algemeen wordt de Italiaanse situatie voor de reiziger in alle deelgidsen over het land als volgt omschreven: ‘Le mot “propreté” a en Italie un sens toute autre que dans nos pays; le ciel brillant du midi rend la malpropreté moins repoussante.’ Zeker wie van de grote wegen en trekpleisters wegbleef, kon maar beter voorbereid zijn.² In de gids van een kwart-eeuw later, die uit 1892, klinkt het al iets toegeefflijker: ‘Le mot “propreté” a un sens plus large que dans nos pays.’³

Baedeker begreep dat reizen voor zijn publiek een totaal nieuwe ervaring was en kwam al snel met een algemeen werk, een handleiding voor de reiziger: de *Baedeker aus der Vogelperspektive oder die Lehre vom Reisen*.⁴ Het echte reisplezier, zo stelt A.v.C., de auteur, is te vinden in sfeer, intellectuele genoegens, natuur en/of kunst. Reizen zou dan het blikveld verruimen en de reiziger tot een beter mens maken. De massa aanbevelingen gaat van het meenemen van een pistool – je weet maar nooit in welke situaties je terechtkomt – tot het inpakken van nuttige spullen, zoals al het nodige om koffie te zetten. Een interessant advies is ook om met een gezelschap van slechts drie personen te reizen en kennissen uit eigen regio of land te mijden, want alleen zo kun je vreemde culturen leren kennen en waarderen. Anders blijf je maar praten in bekende kringetjes. Opmerkelijk is nog de aanbeveling een verblijf te zoeken dat ruim en rustig genoeg is om de opgedane indrukken te kunnen verwerken.

Niet iedereen was de democratisering van reizen even genegen. In een reisnotitie over Stockholm was kunsthistoricus en Vlaams boegbeeld Max Roose, die *Baedeker* een van zijn favoriete boeken noemde, blij niet in het 'jaargetijde der toeristen' de stad aan te doen, zodat hij niet gestoord werd door 'de al te talrijke en onbeduidende menigte, die men des zomers langs Europa's groote wegen ziet trekken' (26 mei 1884).⁵ Enkele jaren later stond Omer Wattez tijdens een beklimming van de veelgeprezen Rigi in Zwitserland bijzonder afkerig tegenover al de materialisten die er rondliepen met *Baedeker* in de hand, maar de schoonheid van de omgeving niet konden vatten.⁶ In Louis Couperus' stedenportretten primeert het historische en artistieke, slechts uitzonderlijk maakt hij ruimte voor iets persoonlijks als het hautain neerkijken op de gehaaste *Baedeker*-toerist in Orvieto.⁷ Tony Bergmann voorzag al in de jaren 1870, in *Brigitta. Eene Zwitsersche herinnering*, de ellende die het massatoerisme met zich mee zou brengen.⁸

Vreemden die de Lage Landen aandeden, berichtten daarover aan het thuisfront. Een van hen was Luise von Plönnies, die in haar *Reise-Erinnerungen an Belgien* (1845) aandacht had voor de Vlaamse steden, de kust en de tenoren van de Vlaamse beweging die ze ontmoette. Ook Vlamingen brachten het thuisfront op de hoogte van de reizen die ze hadden gemaakt.⁹ Ze deden dat in reisbeschrijvingen en -verhalen. In het tweede geval is er een veel groter aandeel fictie en literaire vormgeving. Vlaamse missionarissen trokken naar alle windstreken en schreven brieven die achteraf gebundeld werden. Terwijl

de kerk in het eigen land tegen verschillende laïciserende krachten moest optornen, verhaalden ze van hun beschavende en bekerende werk, met ruime aandacht voor het pittoreske van de omgeving waarin ze zich bevonden. De vertaalde brieven van pater De Smet, die tot diep in de twintigste eeuw als ‘Grote Zwartrok’ in katholieke colleges als stichtend voorbeeld werd opgevoerd, verschenen in 1849 bij Vanderschelden te Gent als *Missien van den Orégon en Reizen naar de Rotsbergen en de bronnen der Columbia, der Athabasca en Sascatschawin in 1845-46*. Amaat Vynckes *brieven van eenen vlaamschen missionaris in Midden Afrika* werden in 1885 en 1888 erg populair en behandelden de kruistocht tegen slavernij en heidendom, terwijl economische en koloniale aspecten buiten beeld bleven.¹⁰

Behalve vanwege het geloof kon men ook om economische of intellectuele redenen op reis gaan, of voor het loutere plezier van het reizen. Vanaf de jaren 1840 wordt de toon van het tekstmateriaal in hoofdzaak realistisch en komt de waarheid centraal te staan in de beschrijvingen. De door de overheid gepropageerde emigratie naar Guatemala en de koloniale plannen van Leopold I werden weliswaar literair gesteund door Eugeen Zetternam in *Een middeltje om rijk te worden* (1853) en door Hendrik Conscience in *Batavia* (1858), maar al in het *Nederduitsch Letterkundig Jaerboekje* voor 1845 door Frans de Hoon gecounterd in een verhaal in brieven dat een bijzonder negatief beeld van ‘Guatemala’ schetst voor de blanken, maar tegelijk respect vraagt voor de cultuur van de oorspronkelijke bewoners.¹¹ Een gelijkaardige kriti-

sche toon is ook te lezen in het werk dat Conscience vier jaar voor de oversteek van zijn zoon Hildevert schreef: *Het goudland. Lotgevallen van dry Vlamingen die naer Californië vaerden om goud te zoeken* (1862). Anders dan deze schrijvers maakte de journalist Lodewijk Vleeschouwer wel zelf de overtocht en hij bracht uit Amerika allerlei weetjes mee, een denigrerende opvatting over zwarten en kritiek op de Fransdolheid van Vlamingen en Belgen meer algemeen.¹² Het vreemde voorstellen en toelichten, vergelijken met wat bekend is van thuis en geregeld kritiek geven op de thuissituatie zijn de opvallendste karakteristieken van de meeste reisbeschrijvingen en heel wat reisverhalen. In het beste geval biedt een vreemd land mogelijkheden om de eigen meningen te toetsen, van een afstand te relativieren, zelfs te herzien.¹³

Taalminnaar en professor Jan David liet in de zomer de Vlaamse zaak waar hij anders zo over waakte voor wat ze was en trok voor weken naar het buitenland.¹⁴ Over een reis met enkele vrienden door Duitsland en Oostenrijk in 1838 publiceerde hij in 1846 *Van Weenen naer Linz, Ischl en Salzburg*. Van een reis door Denemarken, Zweden en Rusland had zijn reisgenoot Jan Nolet de Brauwere van Steeland al in 1843 op humoristische wijze het verslag *Een reisje in het Noorde* gebracht. Constant Hansen, de grote gangmaker van de Aldietse Beweging, zocht in zijn *Reisbrieven uit Dietschland en Denemark* (1860) naar wat Vlaanderen en Nederland gemeen hadden met het noorden van Duitsland, Denemarken en de streek tot Königsberg, het huidige Kaliningrad.¹⁵ Max Rooses schreef met *Over de Alpen. Indrukken*

eener *Italiaansche reis* (1880) een persoonlijke reisgids die heel dicht aanleunt bij wat je heden in de betere cultuurreisgids vindt. Pieter Frans van Kerckhoven studeerde geneeskunde in het Italiaanse Bologna en schreef een aantal verhalen met een historische Italiaanse achtergrond: *Herinneringen uit Italië* (1854). Italië is daarin vaak het decor voor gebeurtenissen die zich om het even waar konden afspelen.¹⁶ Voor heel wat andere auteurs van reisverhalen geldt precies hetzelfde. Ook Hendrik Conscience in *Levenslust* (1868) en Anton Bergmann in *Twee Rhijnlandsche novellen* (1874), in andere novellen, maar zelfs in zijn ‘Brief van Tony aan *De Toekomst*’, gebruikten hun reiservaringen als basis voor verhalen in exotische contexten als Zwitserland en de Rijnvallei – de plezierreisbestemmingen bij uitstek – of Italië.¹⁷ Conscience had terloops aandacht voor de politieke situatie van Zwitserland. Bergmanns persoonlijke betrokkenheid was een stuk groter. Uit het bijzonder succesvolle *Een reisje in Zwitserland* (1872) van priester Jan Bols, die er met drie kompanen op uit trok, distilleerde Piet Couttenier de waarden die er voor de gemiddelde Vlaamse reiziger het meest toe deden: degelijke maaltijden en een schoon bed, en het liefst geen al te grote hitte. Met vreemden kon je maar beter uitkijken.¹⁸

Anton Bergmann verzette de bakens. Paul Fredericq zag hem als de schepper van de Nederlandse reisnovelle.¹⁹ Veel van zijn reisnovellen kwamen niet verder dan een soms zelfs niet voltooid manuscript en vaak is hij daarin nog heel wat spottender dan in zijn gepubliceerde teksten. Vooral in *Brigitta. Eene Zwitsersche herinnering*

Een winter in het Zuiderland
Virginie Loveling
Bezorgd en van een voorwoord voorzien door Ludo Stynen

© 2022 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Virginie Loveling
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds.
'Davidsfonds' is het geregistreerde merk van Davidsfonds vzw,
Quinten Metsysplein 12, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk maart 2022

Opmaak omslag: Herman Houbrechts
Beeld omslag: Frank Benson, *Sunlight*, 1909
Opmaak binnenwerk: 5NUL8 Grafische Producties

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3881 0
D/2022/0034/142
NUR 303|400